

فرازهایی از وضعیت اقتصادی اسپانیا

حسن علایی

۱- ویژگیهای عمومی و تاریخچه فعالیت‌های اقتصادی

نشان‌دهنده تأخیر قابل توجه اقتصاد اسپانیا در واکنش به این بحران بود. به دنبال الحاق اسپانیا به اتحادیه اروپا (EU) در سال ۱۹۸۶، روند رشد تولید ناخالص داخلی (GDP) این کشور به وسیله افزایش تقاضای مصرف و سرمایه‌گذاریها، تسریع و تقویت گردید، به طوری که این رشد در ابتدا به ۳/۲ درصد در سال ۱۹۸۶، ۵/۶ درصد در سال ۱۹۸۷، و ۵/۲ درصد در سال ۱۹۸۸ و ۵ درصد در سال ۱۹۸۹ تغییر یافت. (۳) اما به دنبال اجرای سیاستهای انقباض پولی در سال ۱۹۹۰ و رکود تجارت جهانی، این رشد کاهش یافت و در نهایت به ۲/۴ درصد در سال ۱۹۹۱ محدود شد.

امروز اسپانیا در شمار سازندگان عمدهٔ وسایط نقلیه موتوری و صادرکنندهٔ کالاهای مصرفی و کشاورزی می‌باشد و صنعت جهانگردی این کشور، آن را در صدر کشورهای اروپایی قرار داده است (بیش از ۵۰ میلیون نفر در سال). همچنین با تشکیل بازار واحد اروپایی، در پایان سال ۱۹۹۲، بخشهای خصوصی و دولتی اسپانیا تلاشهای وسیعی را در راستای بدست آوردن سهم عمده در ساخت وسایط نقلیه، ماشین‌آلات کشاورزی و تولید و صادرات

زمانی اقتصاد اسپانیا به دلیل شرایط سیاسی حاکم بر آن متکی بر تولید غلات، سبزیجات، میوه، روغن زیتون و مشروبات بود. (۱) اما از سال ۱۹۶۰ اساس صنعتی این کشور در قالب تسدوم سیاستهای تعدیل اقتصادی، سرمایه‌گذاریهای چندملیتی، درآمدهای ناشی از جهانگردی و حمایت‌های دولت کاملاً دگرگون شد. به طوری که این کشور در زمینه فولادسازی، کشتی‌سازی و صنایع شیمیایی گامهای مهمی برداشت. (۲) با این حال بحران نفتی سال ۱۹۷۳ دامنگیر اقتصاد این کشور نیز گردید و به دنبال آن، نرخ رشد تولیدات صنایع از ۹ درصد در سالهای ۱۹۶۰ - ۷۴ به کمتر از یک درصد در سالهای ۱۹۷۵ - ۸۲ رسید. در نتیجه بسیاری از برنامه‌های صنعتی این کشور خصوصاً در اواخر دههٔ هفتاد و اوایل دههٔ هشتاد به تعویق افتاد. لذا از سال ۱۹۸۳ برنامه‌های گسترده‌ای جهت اصلاح ساختار بخشهای مختلف صنعت این کشور تهیه گردید که در مقایسه با اکثر کشورهای اروپای غربی،

**واکنش اقتصاد اسپانیا در قبال بحران نفتی
سال ۱۹۷۳ - کندتر از سایر کشورهای
اروپای غربی بود و در نتیجه تعدیل
ساختارهای صنعتی دیرتر از سایر کشورها
آغاز گردید**

و از میزان کسری موازنه تجاری آن کاسته شد. در مارس ۱۹۹۱ سولچاگا به سمت وزیر اقتصاد و دارایی این کشور برگزیده شد و برنامه اقتصادی نسبتاً جامع و وسیعی را جهت کاهش تورم، افزایش توان رقابتی کالاهای اسپانیایی، کاهش نرخ بیکاری و بهبود موازنه تجاری به مورد اجرا گذارد که پایه آن بر سیاستهای پولی - اعتباری شدیداً انقباضی قرار داشت. در این راه دولت علاوه بر کاهش موانع سرمایه‌گذاریهای خارجی، کاهش فشارهای مالیاتی (بر تولیدکنندگان)، کنترل حقوق و دستمزدها را نیز در دستور کار خود قرار داد، تا علاوه بر کنترل تورم و ترغیب سرمایه‌گذاریها، قابلیت رقابت محصولات این کشور در اتحادیه اروپا را نیز فراهم آورد.

درکل، رئوس برنامه‌های دولت در سالهای اخیر بر موارد زیر قرار گرفته است: (۵)

- ۱- آزادی ورود و خروج سرمایه (بدون محدودیت مکانی)
- ۲- حذف موانع گمرکی واردات بسیاری از کالاها
- ۳- تصویب اساسنامه استقلال بانک اسپانیا (بانک مرکزی)
- ۴- معافتهای مالیاتی برای سرمایه‌گذاریها و پروژه‌های تحقیقاتی

کالاهای مصرفی (چه صنعتی و چه کشاورزی) و امکانات جذب جهانگرد آغاز نموده‌اند که این امر به وسیله سرمایه‌گذاریهای خارجی نیز تقویت گردیده است. در حال حاضر بزرگترین معضلات اقتصادی اسپانیا وجود نرخ بالای بیکاری و تورم است و علی‌رغم کاهش نرخ بیکاری در سالهای اخیر، این کشور با نرخ بیکاری بالای ۱۵ درصد در سال ۱۹۹۲ در صدر کشورهای اتحادیه اروپا قرار داشته است. (۴)

**۲ - نظام اقتصادی و سیاستهای
اقتصادی دولت**

نظام اقتصادی اسپانیا به تبع نظام سیاسی این کشور در چند دهه اخیر دچار تغییر و تحولات عمده‌ای گردیده است، به طوری که از حکومت ژنرال فرانکو در دهه ۱۹۵۰ تا مرگ وی در سال ۱۹۷۶ کنترل دولت بر صنایع سنگین (نظیر فولاد، کشتی‌سازی و انرژی)، خدمات اجتماعی، بهداشت و درمان، آموزش و پرورش و جنبه‌هایی از تجارت خارجی (نظیر ورود و خروج سرمایه) به تدریج کاهش یافته و با اصلاح قانون اساسی در سال ۱۹۸۶، اسپانیا در رده کشورهای مبتنی بر نظام بازار قرار گرفته است. در سالهای اخیر نیز دولت کنترل خود بر بخشهای پولی و مالی، خدمات اجتماعی و آموزش و پرورش را محدودتر نموده است. در سالهای نیمه دوم دهه هشتاد سیر گرایش اقتصاد این کشور به بازار آزاد با ورود به اتحادیه اروپا و هجوم سرمایه‌های خارجی شرکتهای چندملیتی تشدید گردید و به دنبال آن جایگاه این کشور در بازارهای صادراتی جهان روز به روز بهبود یافت

- ۵- تقلیل مخارج آموزشهای فنی و حرفه‌ای
 ۶- بهبود شرایط بازارکار، شامل: حذف مقررات دوران حکومت فرانکو و ترمیم و بهسازی مؤسسه ملی کار (INEM)
 ۷- حذف انحصارات، خصوصاً انحصارات دولتی، در مواردی چون: حمل و نقل، ارتباطات، آب و انرژی
 ۸- فعال نمودن بازار بورس، خصوصاً بازار بورس مادرید در اروپا.

با اصلاح قانون اساسی در سال ۱۹۸۶، اسپانیا در رده کشورهای مبتنی بر نظام بازار قرارگرفت و این روند با ورود این کشور به اتحادیه اروپا و هجوم سرمایه‌های چند ملیتی تشدید گردید

۳- تولید ناخالص داخلی و اجزای آن

جدول (۱) سهم بخشهای مختلف اقتصادی در تولید ناخالص داخلی اسپانیا را در سه مقطع زمانی ۱۹۸۱، ۱۹۸۵ و ۱۹۹۰ نشان می‌دهد. بر این اساس تولید ناخالص داخلی این کشور در سال ۱۹۸۱ بالغ بر ۱۶۳۹۸ میلیارد پزوتا بوده که در سال ۱۹۸۵ به ۲۸۲۰۱ میلیارد پزوتا و در سال ۱۹۹۰ به ۵۰۰۷۸ میلیارد پزوتا افزایش یافته‌است؛ به عبارت دیگر در عرض ده سال، تولید ناخالص داخلی این کشور براساس قیمت‌های جاری به بیش از سه برابر و براساس قیمت‌های ثابت سال ۱۹۸۵ به ۲/۱ برابر افزایش یافته است.^(۶)

بررسی ترکیب اجزای تولید ناخالص داخلی

حاکمی از آن است که سهم بخش کشاورزی از یک روند نزولی بطئی برخوردار بوده و از ۶/۴ درصد در سال ۱۹۸۱، به ۶ درصد در سال ۱۹۸۵ و ۴/۹ درصد در سال ۱۹۹۰ کاهش یافته که با توجه به روند گرایش سرمایه‌گذاریهای سالهای اخیر این کشور در بخشهای صنعت، خدمات و ساختمان قابل توجه‌است. سهم بخش صنعت و معدن این کشور نیز در ابتدا از ۲۸/۹ درصد در سال ۱۹۸۱ به ۳۱/۲ درصد در سال ۱۹۸۵ افزایش یافته، اما مجدداً به ۲۷/۳ درصد در سال ۱۹۹۰ محدود شده‌است. از علل عمده کاهش سهم این بخش در سالهای آخر دوره موردبررسی (به‌خصوص سال ۱۹۹۰)، وجود اعتصابات کارگری (که بزرگترین آنها در سال ۱۹۸۸ به وقوع پیوست) و بحران خلیج فارس و به دنبال آن کاهش صادرات این کشور را می‌توان نام برد. (۶)

سهم بخش ساختمان نیز از ۷/۵ درصد در سال ۱۹۸۱ به ۶/۹ درصد در سال ۱۹۸۵ کاهش یافته، اما مجدداً با یک افزایش نسبتاً سریع به بیش از ۹/۶ درصد در سال ۱۹۹۱ بالغ گردیده است. بنابراین کاهش سهم بخش صنعت و معدن به وسیله افزایش سهم بخش ساختمان جبران گردیده، که البته قسمت اعظم آن مدیون فعالیتهای ساختمانی مربوط به جذب جهانگرد بوده است:

و بالاخره سهم بخش خدمات به عنوان بزرگترین بخش فعالیتهای اقتصادی در اسپانیا در سال ۱۹۸۱ بالغ بر ۵۷/۲ درصد بوده که بایک نزول بطئی به ۵۵/۹ درصد در سال ۱۹۸۵ محدود شده، اما در سالهای بعد این سهم مجدداً

جدول (۱) - اجزای تولید ناخالص داخلی (GDP) اسپانیا در سالهای ۱۹۸۱، ۱۹۸۵ و ۱۹۹۰
ارقام: به قیمت‌های جاری و میلیارد پزوتا

سهم هر بخش در GDP (درصد)			۱۹۹۰	۱۹۸۵	۱۹۸۱	سال / عنوان
۱۹۹۰	۱۹۸۵	۱۹۸۱				
۴/۹	۶	۶/۴	۲۲۸۵	۱۶۶۹	۱۰۴۵	کشاورزی، جنگل و شیلات
۲۷/۳	۳۱/۲	۲۸/۹	۱۲۸۱۲	۸۶۲۳	۴۷۳۸	صنعت و معدن
۹/۶	۶/۹	۷/۵	۴۵۲۸	۱۸۹۵	۱۲۲۸	ساختمان
۵۸/۲	۵۵/۹	۵۷/۲	۲۷۳۳۲	۱۵۴۵۸	۹۳۸۸	خدمات
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۴۶۹۵۴	۲۷۶۴۵	۱۶۳۹۸	GDP (به قیمت‌های جاری)
---	---	---	۳۱۳۴	۵۵۶	---	تعدیلات
---	---	---	۵۰۰۸۷	۲۸۲۰۱	۱۶۳۹۸	GDP به قیمت‌های بازار
---	---	---	---	۲/۳	---	رشد واقعی

(1) - E.I.U, Country Profile, Spain 1992 - 93 (London: EIU Pub, 1992), P. 12

(2) - E.I.U, Country Profile, Spain 1987 - 88 (London: EIU Pub, 1987), P. 11

اسپانیا با دارا بودن ذخیره ارزی ۶۵ میلیارد دلاری در پایان سال ۱۹۹۱ از این نظر چهارمین کشور در جهان بوده است

۴ - وضعیت اشتغال و بیکاری

از سال ۱۹۶۰ تا سال ۱۹۹۱ تغییرات بسیار عمیقی در ترکیب توزیع نیروی کار شاغل در اسپانیا روی داده، به طوری که سهم اشتغال بخش کشاورزی از ۴۰ درصد نیروی کار به کمتر از ۱۱ درصد، سهم بخش خدمات از ۲۷ درصد به ۵۶ درصد تغییر یافته و سهم بخش صنعت در حد ۲۲ درصد ثابت باقی مانده است. تغییر الگوی اشتغال در سالهای دهه شصت و هفتاد بازتابهایی چون تحرک نسبتاً زیاد جمعیت را در پی داشته، به طوری که در طی سالهای

افزایش یافته و به ۵۸/۲ درصد در سال ۱۹۹۰ رسیده که مشابه بخش ساختمان، قسمتی از این افزایش سهم مدیون افزایش درآمدهای ناشی از جهانگردی در سالهای نیمه دوم دهه هشتاد بوده است.

در مجموع، روند دهساله فعالیت بخشهای اقتصادی اسپانیا به سمت بخش ساختمان، در درجه اول و بخش خدمات، در درجه دوم بوده و مشابه سایر کشورهای صنعتی در فرآیند توسعه، از سهم بخش کشاورزی، صنعت و معدن (خصوصاً از نیمه دوم دهه ۱۹۸۰) کاسته شده است. اگرچه باید توجه نمود که هنوز هم سهم بخش کشاورزی این کشور در مقایسه با اکثر اعضای اتحادیه اروپا، بالاتر است.

جدول (۲) - نیروی کار، اشتغال و بیکاری (متوسط دوره) اسپانیاد در خلال سالهای ۱۹۸۴ - ۹۱
 ارقام: هزار نفر / درصد*

عنوان / سال	۱۹۸۴	۱۹۸۵	۱۹۸۶	۱۹۸۷	۱۹۸۸	۱۹۸۹	۱۹۹۰	۱۹۹۱
کل نیروی کار	۱۳۲۳۷	۱۳۵۲۲	۱۴۰۷۱	۱۴۳۰۷	۱۴۶۳۳	۱۴۸۱۹	۱۵۰۲۰	۱۵۰۷۳
درصد تغییرات سالانه	---	-۰/۷۸	۳/۹	۲/۴	۱/۶	۱/۳	۱/۳	۰/۳۵
شاغلین	۱۰۶۶۸	۱۰۵۷۱	۱۱۱۱۱	۱۱۳۵۲	۱۱۷۸۱	۱۲۲۵۸	۱۲۵۷۹	۱۲۶۰۹
درصد تغییرات سالانه	---	-۰/۹	۵/۲	۳/۱	۲/۹	۴	۲/۶	۰/۲۳
بیکاران	۲۷۶۸	۲۹۷۱	۲۹۵۹	۲۹۵۵	۲۸۵۲	۲۵۶۱	۲۴۲۱	۲۴۶۴
درصد تغییرات سالانه	---	۷/۳	منفی	منفی	-۳/۵	-۱۰/۲	-۴/۷	مثبت
نرخ بیکاری	۲۰/۶	۲۱/۹	۲۱	۲۰/۵	۱۹/۵	۱۷/۳	۱۶/۳	۱۶/۳

* - محاسبه درصد تغییرات سالانه از نویسنده است.

(1)- E.I.U, Country Profile, Spain 1992 - 93 (London: EIU Pub, 1992), P. 14.

(2)- E.I.U, Country Profile, Spain 1987 - 88 (London: EIU Pub, 1987), P. 13.

لیکن به دنبال شروع اولین بحران نفتی (۱۹۷۳) وضعیت، کاملاً تغییر یافت و فرصتهای شغلی رفته رفته محدودتر گردید و در نهایت سبب شد تا نرخ بیکاری در سال ۱۹۷۵ به ۵ درصد جمعیت فعال و در سالهای میانی دهه هشتاد به بیش از ۲۱/۹ درصد جمعیت فعال و رقم عظیم ۴۸ درصد جمعیت سنین ۱۶ تا ۲۴ سال برسد. در این میان نرخ بالای ورشکستگی، خصوصاً در صنایع کوچک و تورم نیروی کار در واحدهای صنعتی بزرگ، به صورت یک معضل اقتصادی - اجتماعی باقی ماند و تغییر رفتار صنایع نیز بسیار کند انجام گرفت (۷)؛ تا اینکه با الحاق اسپانیا به اتحادیه اروپا و بهبود رشد اقتصادی به نرخ و ظرفیت اشتغال تدریجاً افزایش یافت و بر نرخ رشد جمعیت پیشی

۱۹۶۰ - ۷۵ حدود ۶ میلیون نفر اسپانیایی برای کار به مناطق دیگر و عمدتاً مرکز ایالتها و ایالتهای صنعتی شمالی، مهاجرت نموده‌اند. همچنین بخشی از نیروی کار این کشور نیز رهسپار سایر کشورهای اروپایی چون: فرانسه، هلند، آلمان و سوییس گردیده‌اند که تاکنون نیز ادامه داشته‌است.

بررسی ترکیب نقدینگی در اسپانیا حکایت از گرایش تدریجی مردم به سپرده‌های بلندمدت دارد.

براساس آمارهای رسمی، نرخ بیکاری جمعیت فعال اسپانیا در خلال سالهای دهه شصت و هفتاد حدوداً کمتر از ۲ درصد بود،

جدول (۳) - اشتغال در بخشهای مختلف اقتصاد اسپانیا در خلال سالهای ۱۹۸۴ - ۹۱

ارقام: هزار نفر / درصد *

عنوان / سال	۱۹۸۴	۱۹۸۵	۱۹۸۶	۱۹۸۷	۱۹۸۸	۱۹۸۹	۱۹۹۰	۱۹۹۱
بخش کشاورزی	۱۹۶۵	۱۹۲۶	۱۷۸۲	۱۷۲۸	۱۶۹۲	۱۵۹۸	۱۴۸۶	۱۳۲۵
درصد به کل	۱۸/۵	۱۸/۲	۱۶	۱۵/۱	۱۴/۲	۱۳	۱۱/۸	۱۰/۷
بخش صنعت و معدن	۲۶۸۱	۲۵۸۹	۲۶۹۷	۲۷۶۲	۲۸۰۲	۲۸۹۸	۲۹۷۹	۲۸۹۰
درصد به کل	۲۵/۲	۲۴/۵	۲۴/۳	۲۴/۱	۲۳/۸	۲۳/۶	۲۳/۷	۲۲/۹
بخش ساختمان	۸۰۹	۷۷۰	۸۴۹	۹۳۲	۱۰۲۱	۱۱۳۲	۱۲۲۰	۱۲۷۲
درصد به کل	۷/۵	۷/۳	۷/۶	۸/۱	۸/۷	۹/۲	۹/۷	۱۰
بخش خدمات	۵۲/۳	۵۲/۸۶	۵۷/۸۱	۶۰/۲۸	۶۲/۶۱	۶۶/۲۹	۶۸/۹۵	۷۱/۰۱
درصد به کل	۴۸/۸	۵۰	۵۲	۵۲/۶	۵۳/۱	۵۴	۵۴/۸	۵۶/۴
کل شاغلین	۱۰۶۶۸	۱۰۵۷۱	۱۱۱۱۱	۱۱۳۵۲	۱۱۷۸۱	۱۲۲۵۸	۱۲۵۷۹	۱۲۶۰۹

* محاسبه درصدها از نویسنده است

مأخذ: منابع جدول (۲) صفحات ۱۲ و ۱۵

یافته واز ۴۸/۸ درصد در سال ۱۹۸۴ به ۵۶/۴ درصد در سال ۱۹۹۱ رسیده است.

سرمایه‌گذارهای خارجی یکی از عوامل اصلی شکوفایی اقتصاد اسپانیا در سالهای اخیر بوده است

در مجموع، بیکاری اسپانیا دارای دو خصیصه با تاثیر منفی در اقتصاد این کشور است:

- ۱- ترکیب ناهمگون بیکاری چه در گروههای سنی و چه در گروههای جنسی (زنان و مردان)
- ۲- ترکیب ناهمگون توزیع جغرافیایی بیکاری، به طوری که در حال حاضر منطقه اندلس دارای بالاترین نرخ بیکاری در اسپانیا است.

گرفت، به طوری که در نهایت، نرخ بیکاری در سال ۱۹۹۱ به کمتر از ۱۶/۵ درصد رسید
جدول (۳) آمار تفضیلی اشتغال بخشهای مختلف اقتصاد اسپانیا در خلال سالهای ۱۹۸۴ - ۹۱ را نشان می‌دهد. چنانکه در ابتدا اشاره گردید، روند کاهشی سهم اشتغال بخش کشاورزی در سالهای دهه هشتاد نیز ادامه یافته و از ۱۸/۵ درصد در سال ۱۹۸۴ به ۱۰/۷ درصد در سال ۱۹۹۱ رسیده، در حالی که در سهم اشتغال بخش صنعت، معدن و ساختمان تغییر عمده‌ای به وجود نیامده است (از سهم اشتغال صنعت و معدن اندکی کاسته شده و به سهم اشتغال بخش ساختمان اندکی افزوده شده است). اما سهم اشتغال بخش خدمات، خصوصاً در سالهای بعد از الحاق به اتحادیه اروپا افزایش

**یکی از مهمترین دلایل افزایش سهم
فعالتهای بخش ساختمان و خدمات،
گسترش فعالتهای مربوط به صنعت
توریسم بوده است**

۵ - ویژگیهای اصلی بودجه دولت

به دنبال اصلاحات سالهای نیمه دوم دهه هفتاد، نظام مالیه عمومی دولت اسپانیا دچار تغییر و تحولات عمده‌ای گردید و وضعیت آن به حدی پیچیده شد که گاه اختیار مخارج از دست دولت مرکزی خارج می‌شد. در این میان فعالتهای بخش عمومی به مراتب گسترده‌تر از سال ۱۹۷۵ گردید و علاوه بر موارد تأمین اجتماعی، رفاه، بیمه و بازنشستگی، بیمه‌های درمانی و بیمه‌های بیکاری، به فعالتهای گسترش صنایع، اصلاح ساختار حمل و نقل، حمایت از بخش خصوصی به وسیله پرداخت سوبسیدهای تولید و فعالتهای توسعه صادرات نیز تعمیم داده شد.

در سال ۱۹۹۰ برای انسجام و کاهش بیشتر کسری بودجه، دولت برنامه‌ای موسوم به گزارش دلورز (Delors Reports) را به مرحله اجرا گذارد که براساس آن اعلام شد که بانک اسپانیا برای جبران کسری بودجه، اجازه چاپ و انتشار اسکناس جدید را نخواهد داشت و در عوض دولت باید برای جبران کسری، اقدام به چاپ و فروش اوراق بهادار دولتی نماید. قابل توجه است که کسری بودجه دولت اسپانیا در سالهای نیمه اول دهه هشتاد در حال افزایش بود و در سال ۱۹۸۵ به حداکثر خود رسید که بیش از ۵ درصد تولید ناخالص داخلی را شامل

می‌گردید. از این سال دولت از یک طرف با اعمال سیاستهای انقباضی (مالی) و از طرف دیگر با اصلاح ساختار مالیاتی، میزان کسری بودجه را کاهش داد، به طوری که سهم آن در تولید ناخالص داخلی سال ۱۹۸۹ به ۲/۸ درصد رسید، اما مجدداً با افزایش مخارج مربوط به بیمه‌های تأمین اجتماعی، بودجه ایالتیهای خودمختار و بودجه شهرداریها، این کسری رو به تزاید گذارد و در سال ۱۹۹۱ به ۴/۵ درصد تولید ناخالص داخلی بالغ گردید (جدول ۴)

در مجموع، بخش عمده‌ای از کسری بودجه دولت اسپانیا مربوط به کسری تراز سرمایه‌ای است و علی‌رغم مازاد تراز جاری بودجه در سالهای بعد از ۱۹۸۹ تراز کل بودجه هنوز با کسری مواجه است.

۶ - حجم و ترکیب ذخایر ارزی و بدهیهای خارجی

ارزش کل ذخایر اسپانیا (به استثنای طلا) در سال ۱۹۷۹ بالغ بر ۱۳/۲ میلیارد دلار بوده که این رقم در پایان سال ۱۹۸۳ به کمتر از ۷/۴ میلیارد کاهش یافت. در سالهای بعد با انجام تغییرات ساختاری در اقتصاد این کشور افزایش سرمایه‌گذاریها، علاوه بر افزایش درآمدهای ناشی از جهانگردی، صادرات نیز افزایش قابل توجهی یافت و در نهایت ذخایر ارزی این کشور به بیش از ۶۵ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۱ بالغ گردید که از این لحاظ چهارمین کشور در جهان محسوب می‌گردد.

با این حال علی‌رغم مازاد بالای حساب جاری

جدول (۴) - بودجه عمومی دولت مرکزی اسپانیا در سالهای ۱۹۸۶ - ۹۱

ارقام: میلیارد پزوتا

عنوان / سال	۱۹۸۶	۱۹۸۷	۱۹۸۸	۱۹۸۹	۱۹۹۰	۱۹۹۱
درآمدهای جاری دولت	۵۹۰۱	۷۱۷۰	۷۸۱۱	۹۳۴۹	۱۰۰۷۰	۱۱۲۰۵
هزینه‌های جاری دولت	۶۴۶۱	۷۳۳۷	۷۹۱۲	۸۹۲۴	۹۷۳۹	۱۰۹۷۹
تراز بودجه جاری دولت	-۵۶۰	-۱۶۷	-۱۰۱	۵۲۵	۳۳۱	۲۲۵
دریافتهای سرمایه‌ای	۱۱۳	۱۲۸	۱۸۶	۱۲۳	۱۲۴	۱۶۷
سرمایه‌گذاری و نقل و انتقالات سرمایه‌ای	۱۲۳۷	۱۲۶۳	۱۲۷۰	۱۶۱۲	۱۸۲۷	۱۷۲۴
تراز کلی بودجه دولت	-۱۶۸۴	-۱۳۰۲	-۱۱۸۵	-۹۶۵	-۱۳۷۲	-۱۳۳۱
درصد کسری بودجه به GDP بدون لحاظ هزینه‌های تأمین اجتماعی	۵/۲	۳/۶	۳	۲/۱	۲/۷	۲/۴
درصد کسری بودجه به GDP بادر نظرگرفتن هزینه‌های تأمین اجتماعی	۶/۱	۳/۲	۳/۱	۲/۸	۴	۴/۴۵

E.I.U, Country Profile, Spain 1992 - 93 (London: EIU Pub, 1992), P. 26

ماخذ:

طوری که به تدریج از میزان تضمینهای دولتی جهت اخذ اعتبارات خارجی کاسته شده است. به همین ترتیب بدهیهای خارجی بخش عمومی نیز اگرچه رشد بدهیهای خارجی بخش خصوصی را نداشته، اما به دلیل همان مسئله بالا افزایش قابل ملاحظه‌ای داشته است. درکل اگرچه ارزش کل بدهیهای خارجی اسپانیا (دولتی و خصوصی) در خلال سالهای ۱۹۸۴ - ۹۱ به بیش از ۱/۹ برابر افزایش یافته و از ۲۹۵۷۷ میلیون دلار به ۵۸۰۱۱ میلیون دلار رسیده، اما نسبت آن به تولید ناخالص داخلی از ۱۹ درصد در پایان سال ۱۹۸۳ به کمتر از ۹/۲ درصد در پایان سال ۱۹۹۰ کاهش یافته که از این نسبت ۵/۲ درصد، متعلق به بدهیهای بخش

(در سالهای بعد از ۱۹۸۶)، به دلیل نرخ بهره بالای داخلی، بخش خصوصی تمایل کمتری در استفاده از اعتبارات داخلی نشان داد و درعوض گرایش آن به سمت اعتبارات خارجی متمایل گردید. به طوری که ارزش وامهای دریافتی این بخش از ۱۱۴۹۷ میلیون دلار در سال ۱۹۸۶ به ۲۰۰۱۲ میلیون دلار در سال ۱۹۸۹ و ۳۱۸۶۸ میلیون دلار در سال ۱۹۹۱ افزایش یافت، در حالی که وامهای دریافتی با تضمینهای دولتی در خلال سالهای ۱۹۸۴ - ۹۱ به کمتر از $\frac{1}{3}$ کاهش یافت (جدول ۵).

این مسئله حکایت از آن دارد که اعتماد منابع اعتباری خارجی به طرفهای اسپانیایی در بخش خصوصی، رفته رفته افزایش یافته، به

جدول (۵) - ترکیب بدهیهای خارجی اسپانیا در خلال سالهای ۱۹۸۴ - ۹۱

ارقام: میلیون دلار

عنوان / سال	۱۹۸۴	۱۹۸۵	۱۹۸۶	۱۹۸۷	۱۹۸۸	۱۹۸۹	۱۹۹۰	۱۹۹۱
بدهیهای بخش عمومی	۱۵۵۰۲	۱۶۲۶۶	۱۲۵۶۶	۱۳۶۲۷	۱۳۵۱۲	۱۲۷۵۲	۲۰۰۳۰	۲۶۱۲۳
۱- بدهیهای مؤسسات دولتی (۱)	۲۷۵۶	۵۲۱۲	۳۶۷۰	۲۲۷۸	۲۲۱۵	۵۱۸۶	۷۷۱۱	۱۰۰۵۹
۲- سایر (۲)	۱۰۷۴۸	۱۱۰۵۳	۸۸۹۶	۹۳۴۹	۹۲۹۹	۹۵۶۶	۱۲۳۱۹	۱۶۰۸۳
بدهیهای بخش خصوصی	۱۳۹۱۱	۱۲۲۰۲	۱۱۲۹۷	۱۶۴۶۸	۱۹۲۳۲	۲۰۰۱۲	۲۳۹۲۳	۳۱۸۶۸
۱- وامهای دریافتی یا تضمین دولتی	۱۷۰۹	۹۸۱	۱۰۰۰	۹۱۷	۵۷۵	۲۱۶	۲۳۰	۳۶۱
جمع ناخالص بدهیها	۲۹۵۷۷	۲۸۵۶۰	۲۳۰۶۳	۳۰۱۱۵	۳۲۷۴۸	۳۲۷۶۲	۳۳۹۷۳	۵۸۰۱۱

(۱) - شامل مؤسسات و نهادهای تابعه دولت مرکزی و دولتهای محلی

(۲) - شامل شرکتهای دولتی و مؤسسات مالی

(1) - E.I.U, Country Profile, Spain 1992 - 93 (London: EIU Pub, 1992), P. 2.

مأخذ:

(2) - E.I.U, Country Profile, Spain 1988 - 89 (London: EIU Pub, 1988), P. 32.

خصوصی و ۴ درصد مربوط به بدهیهای بخش دولتی بوده است.

کردن ابزار سیاست پولی را به عنوان رهنمود اصلی انتخاب کرده و در این چارچوب سعی در کنترل نقدینگی بخش خصوصی نموده اند. با این حال در سالهای ۱۹۹۰، ۱۹۹۱ و شش ماهه ۱۹۹۲، رشد نقدینگی بیش از ۲ درصد از رشد پیش‌بینی و برنامه‌ریزی شده بیشتر گردید.

در مجموع، اجرای سیاستهای پولی اخیر در سالهای ۱۹۸۹ - ۹۲ به همراه مسایل اقتصاد جهانی، باعث گردید تا اقتصاد اسپانیا بعد از یک دوره رونق (۱۹۸۶ - ۸۹)، مجدداً وارد رکود اقتصادی گردد و نه تنها نرخ تورم نیز کاهش نیافت، بلکه میزان تولیدات صنعتی نیز کاهش یافت که تأثیر آن بر کسری موازنه پرداختها در مجموع منفی بود. دو علت عمده این عدم

۷ - نکاتی برجسته از سیاستهای پولی

به طور کلی رایجترین ابزار کنترل، هدایت و تنظیم تقاضا در اقتصاد اسپانیا، اجرای پی در پی سیاستهای پولی است. سیاست اخیر، عمدتاً در قالب کنترل حجم پول در گردش از طریق کنترل ذخایر قانونی بانکهای تجاری، تنظیم بازار پول از طریق کنترل حجم اسکناسهای منتشره توسط خزانه‌داری و سیاست نرخ بهره، طراحی و توسط بانک اسپانیا و وزارت اقتصاد به مورد اجرا درمی‌آید.

در این راستا، دو نهاد فوق‌الذکر، یکپارچه

موفقیت (یعنی اجرای سیاست پولی) به شرح ذیل می‌باشد:

۱- اجرای سیاستهای شدیداً انقباضی در اعطای تسهیلات اعتباری به منظور کنترل تقاضای

داخل از طریق افزایش نرخ‌های بهره

۲- اتخاذ سیاستهای پولی مبتنی بر تقویت هر چه بیشتر نرخ متغیر پزوتا در مقابل دیگر ارزها.

جدول (۶) رشد حجم پول، دارائیهای نقدی و اعتبارات پولی اسپانیا در خلال سالهای

۱۹۸۴ - ۹۱ را نشان می‌دهد. طی دوره مورد بررسی حجم اسکناس و مسکوک و سپرده‌های

دیداری با نرخ فزاینده‌ای افزایش یافته و تنها در سالهای ۱۹۸۹ و ۱۹۹۱ آهنگ رشد آن اندکی

کندتر گردیده است؛ به عبارت دیگر نرخ رشد M۱ از ۷/۷ درصد در سال ۱۹۸۴ به ۱۷/۹

درصد در سال ۱۹۸۸ رسید و مجدداً با نوساناتی به ۲۶/۵ درصد در سال ۱۹۹۰ افزایش

یافت، در حالی که نوسانات در سپرده‌های پس‌انداز کوتاه‌مدت، نرخ رشد M۲ راتحت تأثیر

انقباضی نسبت به M۱ قرار داده و از ۷/۱ درصد در سال ۱۹۸۴ به حداکثر ۱۷/۸ درصد در سال

۱۹۹۰ رسانیده است.

به همین ترتیب آهنگ رشد حجم M۳ نیز در

ابتدا و در خلال سالهای ۱۹۸۴ تا ۱۹۸۷ دست‌خوش نوسانات انقباضی نسبت به M۲

بوده، به طوری که رشد M۳ از ۱۲ درصد در سال ۱۹۸۴ به ۳/۹ درصد در سال ۱۹۸۶ کاهش یافته،

اما از سال ۱۹۸۷ نرخ رشد پس‌اندازهای بلند مدت افزایش یافته و به تبع آن نرخ رشد M۳ نیز

بالا رفته، به طوری که این نرخ علی‌رغم کاهش نرخ رشد M۱ و M۲ در سال ۱۹۹۱ به حداکثر

خود (یعنی ۱۵/۱) درصد رسیده‌است، که حکایت از تمایل مردم به پس‌اندازهای

بلندمدت دارد. در مجموع رشد نقدینگی بخش خصوصی اگرچه در خلال سالهای میانی

مورد بررسی، اندکی کاهش یافته، اما در نهایت از ۱۳/۴ درصد در سال ۱۹۸۴ به ۱۳/۲ درصد در

سال ۱۹۸۸ رسیده‌است.

در مجموع، قسمت اعظم کسری بودجه اسپانیا ناشی از کسری تراز سرمایه‌ای بودجه است و علی‌رغم مازاد تراز جاری در سالهای بعد از ۱۹۸۹، تراز کل، هنوز با کسری مواجه است

در همین مدت رشد خالص اعتبارات

داخلی پیوسته در حال نوسان بوده، که بخشی از آن ناشی از کاهش شدید نرخ رشد اعتبارات

بخش دولتی بوده (از ۵۳/۸ درصد در سال ۱۹۸۴ به ۷/۸ درصد در سال ۱۹۸۹)، در حالی

که رشد اعتبارات بخش خصوصی، برخلاف بخش دولتی به طور پیوسته تا سال ۱۹۸۹ در

حال افزایش بوده است (از ۱/۸ درصد در سال ۱۹۸۴ به ۱۸/۴ درصد در سال ۱۹۸۹).

در خاتمه این قسمت، قابل ذکر است که

بخش اعظمی از رشد دارائیهای نقدی بخش خصوصی مربوط به افزایش و جانشینی اوراق

قرضه خزانه‌داری (اسناد خزانه) و همچنین افزایش سپرده‌های بلندمدت بانکی به دلیل

افزایش نرخ بهره آنها بوده است.

۸ - سرمایه‌گذاریهای خارجی و قوانین مربوط به آن

یکی از عوامل شکوفایی اقتصاد اسپانیا در دهه اخیر ورود مستمر سرمایه‌های خارجی به دلایل ارزانی نیروی کار (در مقایسه با سایر کشورهای عضو اتحادیه اروپا) و سیاستهای اقتصادی دولت (به ویژه در رابطه با نرخ بهره و اعتبارات) بوده است. تراز حساب سرمایه در

اسپانیا در سالهای دهه هشتاد و سالهای اولیه دهه نود از بالاترین نرخ بیکاری در میان تمامی اعضای اتحادیه اروپا برخوردار بوده، به طوری که این نرخ به بالای ۲۰ درصد نیز رسیده است

سال ۱۹۹۰ معادل ۴/۲۵ میلیارد دلار به نفع اسپانیا بوده که در سال ۱۹۹۱ به ۸/۵ میلیارد دلار افزایش یافته است. براساس گزارش بانک اسپانیا از سرمایه‌های جدید وارده به این کشور در طول سال ۱۹۹۱ معادل ۱/۲۷ میلیارد دلار به صورت سرمایه‌گذاری مستقیم شرکتهای خارجی در فعالیتهای بخش خصوصی بوده و بیش از ۲/۲۷ میلیارد دلار آن نیز در بورسهای اسپانیا (عمدتاً در بورسهای مادرید، بارسلون، بلبائو و والنسیا) سرمایه‌گذاری شده است.

در حال حاضر قوانین سرمایه‌گذاری خارجی اسپانیا نیز سیر تکاملی خود را در انطباق با نظام بازار ادامه می‌دهد و علاوه بر آزادی ورود و خروج سرمایه (به میزان صد در صد) و حذف مقررات دست و پاگیر اداری، وجوه حاصله از انحلال شرکتهای خارجی نیز

کاملاً قابل انتقال گردیده است (مشروط بر آنکه از بازار داخلی و به پزوتاً تأمین مالی نگردیده باشد).

۹ - کلیاتی از بازرگانی خارجی

(۱ - ۹ - قوانین و مقررات)

براساس منابع موجود آخرین قانون مقررات گمرکی اسپانیا مصوب ۱۹۸۵ میلادی می‌باشد که مفاد آن به دنبال الحاق این کشور به اتحادیه اروپا، مدام در حال تغییر و تحول بوده، به طوری که هدف نهایی، آن است که اسپانیا برای ادغام کامل در اتحادیه، آماده گردد.

براین اساس مقررات گمرکی اسپانیا ملغی می‌گردد و در عوض، این کشور همگام با سایر اعضای اتحادیه، مقررات گمرکی مشترکی را در قبال کشورهای غیر عضو برقرار خواهند نمود، که از پرداختن به جزئیات آن خودداری می‌نماییم.

۲ - ۹ - موازنه تجاری و سهم آن در تولید ناخالص داخلی

با آنکه تجارت خارجی اسپانیا رشد قابل ملاحظه و سریعی را در سالهای اخیر داشته، لیکن هنوز در مقایسه با بسیاری از کشورهای صنعتی و خصوصاً اروپای غربی، سهم آن در فعالیتهای اقتصاد نسبتاً پایین است؛ به عنوان نمونه این سهم (واردات و صادرات) در تولید ناخالص داخلی سال ۱۹۸۷ بالغ بر ۲۸/۵ درصد بوده که به ۳۷/۷ درصد در سال ۱۹۹۱ افزایش یافته و این در حالی است که سهم بخش تجارت خارجی در آلمان ۶۰ درصد و در هلند و

فرانسه بیش از ۵۰ درصد بوده است.

محصولات انرژی‌زا (نفت، گاز، زغال‌سنگ و برق)، ۴۳ درصد کالاهای واسطه‌ای، ۳۹/۳ درصد کالاهای مصرفی و ۱۳ درصد کالاهای سرمایه‌ای بوده در حالی که در بخش واردات، ۱۰/۸ درصد محصولات انرژی‌زا، ۴۴/۵ درصد کالاهای واسطه‌ای، ۲۴ درصد کالاهای مصرفی و ۲۰/۵ درصد کالاهای سرمایه‌ای بوده است.

همچنین بررسی ترکیب طرفهای عمده تجاری این کشور نشان می‌دهد که چه در بخش صادرات و چه در واردات، کشورهای عضو اتحادیه اروپا همواره مهمترین طرفهای تجاری این کشور بوده‌اند و سهم آنها در تجارت اسپانیا پیوسته افزایش یافته، به طوری که در بخش صادرات این سهم از ۵۲/۱ درصد در سال ۱۹۸۴ به ۷۰/۹ درصد در سال ۱۹۹۱ و در بخش واردات نیز از ۳۴/۲ درصد به ۶۰ درصد به ترتیب طی سالهای مذکور، رسیده است. در میان کشورهای اتحادیه اروپا نیز فرانسه، آلمان و ایتالیا بیشترین حجم مبادلات را با این کشور داشته‌اند، در حالی که کشوری مانند انگلستان کمترین سهم را از افزایش مبادلات با اسپانیا برده است. بعد از اتحادیه اروپا، آمریکا، سایر کشورهای عضو OECD و کشورهای عضو اوپک به ترتیب عمده‌ترین طرفهای تجاری اسپانیا محسوب می‌شوند، هر چند که سهم این کشورها با افزایش گرایش تجاری اسپانیا به اتحادیه اروپا پیوسته در حال کاهش بوده است، به طوری که به عنوان نمونه برای مناطق مذکور از ۱۰، ۶/۸ و ۹/۳ درصد در سال ۱۹۸۴ به ۴/۹، ۵/۳ و ۳/۵ درصد در صادرات سال ۱۹۹۱ رسیده است.

نکته بارز در موازنه تجاری اسپانیا کسری مداوم آن در بیست سال اخیر بوده، به طوری که در اغلب سالها واردات بر صادرات فزونی داشته است.

جدول (۷) موازنه تجاری اسپانیا را در خلال سالهای ۱۹۸۴ تا ۱۹۹۱ نشان می‌دهد و همچنان که ملاحظه می‌شود، رشد بالاتر واردات نسبت به صادرات باعث گردیده تا این موازنه پیوسته دارای کسری، خصوصاً در بخش موازنه انرژی باشد، که در نتیجه آن، کسری موازنه تجاری این کشور نیز پیوسته افزایش یافته و از رقم ۸۹۸ میلیارد پزوتا در سال ۱۹۸۴ به رقم ۳۴۴۷ میلیارد پزوتا در سال ۱۹۹۱ رسیده است؛ به عبارتی این کسری در عرض هشت سال بیش از ۳/۸ برابر گردیده و سهم آن در تولید ناخالص داخلی سال ۱۹۹۱ به بیش از ۶/۳ درصد رسیده است. به لحاظ جغرافیایی نیز بخش عمده‌ای از کسری موازنه تجاری سالهای اخیر و خصوصاً سال ۱۹۹۱ مربوط به دو ایالت مادرید و کاتالونیا بوده، به طوری که این دو ایالت جمعاً بیش از ۵/۶ درصد از کل واردات اسپانیا را جذب نموده‌اند. در عین حالی که صادرات این دو ایالت تنها ۳۳/۵ درصد از کل صادرات اسپانیا را تشکیل می‌داده است.

۳ - ۹ - اقلام عمده صادرات و واردات و طرفهای عمده تجاری

بررسی ترکیب کالاهای صادراتی اسپانیا حاکی از آن است که از مجموع کالاهای صادراتی این کشور در سال ۱۹۹۱؛ ۳/۵ درصد

جدول (۶) - رشد حجم پول، دارائیهای نقدی و اعتبارات، طی سالهای ۱۹۸۴ - ۹۱

ارقام: درصد / میلیارد پزوتا

میلیارد پزوتا در پایان سال		تقدینگی / سال								
۱۹۹۱	۱۹۸۹	۱۹۹۱	۱۹۹۰	۱۹۸۹	۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۴	
۱۶۲۱۸	۱۱۱۵۵	۱۲/۹	۲۶/۵	۱۲/۹	۱۷/۹	۱۵/۲	۱۳	۱۲	۷/۷	M1 (۱)
۲۵۱۹۲	۱۸۹۰۶	۱۳/۱	۱۷/۸	۱۱/۵	۱۵/۶	۱۱/۷	۱۲/۹	۱۱/۵	۷/۱	M2 (۲)
۴۰۰۷۱	۳۰۳۲۲	۱۵/۱	۱۱/۳	۱۰/۹	۱۰/۳	۷/۷	۳/۹	۵/۵	۱۲	M3 (۳)
۵۲۵۱۲	۴۱۴۱۳	۱۳/۲	۱۱/۸	۱۰/۹	۱۰/۳	۱۳/۶	۱۲/۲	۱۲/۹	۱۳/۲	تقدینگی بخش خصوصی (۲)
---	۴۶۶۲۳	---	۱۱/۵	۱۵/۱	۱۴/۶	۱۳/۸	۱۳	۱۲/۸	۱۱/۶	خالص اعتبارات داخلی
---	۱۳۵۲۲	---	۱۳/۷	۷/۸	۱۱/۹	۱۲/۷	۲۳/۳	۳۵/۸	۵۳/۸	۱- اعتبارات بخش دولتی
---	۳۳۱۰۱	---	۱۰/۶	۱۸/۲	۱۶	۱۳/۸	۸/۲	۷/۵	۱/۸	۲- اعتبارات بخش خصوصی

(۱) - اسکناس و مسکوک در گردش + سپرده‌های دیداری

(۲) - M1 + سپرده‌های پس‌انداز کوتاه‌مدت

(۳) - M2 + سپرده‌های پس‌انداز بلندمدت (مدت‌دار)

(۴) - M3 + وثیقه‌های تضمینی شامل اسناد خزانه، اوراق قرضه، برات، سفته، حواله‌های صرافی و گواهی‌نامه‌های بانک اسپانیا.

(1) - E.I.U, Country Profile, Spain 1992 - 93 (London: EIU Pub, 1992), P. 26

(2) - E.I.U, Country Profile, Spain 1990 - 91 (London: EIU Pub, 1990), P. 27

مأخذ:

جدول (۷) - صادرات، واردات و موازنه تجاری اسپانیا در خلال سالهای ۱۹۸۴ - ۹۱

ارقام: میلیارد پزوتا

عنوان / سال		۱۹۹۱	۱۹۹۰	۱۹۸۹	۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۴
صادرات (قوب)		۶۲۲۶	۵۶۳۱	۵۱۳۵	۴۶۶۰	۴۲۱۲	۳۸۱۹	۴۱۰۳	۳۷۳۱
واردات (سیف)		-۹۶۷۲	-۸۸۹۸	-۸۳۹۶	-۶۹۸۹	-۶۰۵۱	-۳۹۵۵	-۵۰۷۳	-۳۶۲۹
موازنه تجاری		-۳۴۴۷	-۳۲۶۸	-۳۲۶۲	-۲۳۳۰	-۱۸۴۰	-۱۱۳۵	-۹۶۹	-۸۹۸
موازنه انرژی		-۷۷۰	-۷۷۹	-۷۲۵	-۵۷۹	-۷۲۶	-۶۹۰	-۱۴۲۲	-۱۲۰۷
موازنه غیرانرژی		-۲۶۷۷	-۲۴۸۹	-۲۵۶۱	-۱۷۵۱	-۱۱۱۴	-۴۳۸	۴۵۵	۵۰۹

مأخذ:

1- E.I.U, Country Profile, Spain 1992 - 93 (London: EIU Pub, 1992), P. 24

2- E.I.U, Country Profile, Spain 1989 - 90 (London: EIU Pub, 1989), P. 27

فهرست منابع و مآخذ:

الف - فارسی

۱- یاین. استانلی. جی، اسپانیای فرانکو، ترجمه ارسطو آذری، تهران: انتشارات امیرکبیر، سال ۱۳۶۹.

۲- وزارت امور خارجه، برنامه بهبود اوضاع اقتصادی اسپانیا، مادرید: سفارت جمهوری اسلامی ایران، سال ۱۳۷۰.

۳- وزارت امور خارجه، گزارش اوضاع اقتصادی اسپانیا در سال ۱۹۹۱، مادرید: سفارت جمهوری اسلامی ایران، فروردین ۱۳۷۱.

ب - انگلیسی

1- E.I.U, **Country Profile, Spain 1992 - 93** (London: EIU Pub, 1992) and Some other issues.

2- OECD, **Economic Surveys, Spain 1984 / 1985** (Paris: OECD pub, May 1985)

3- IMF, **Exchange Arrangements and Exchange Restrictions, Annual Report 1993** (Washington.D.C: IMF pub, August 1993)

یادداشتها:

(۱) - استانلی. جی. یاین، اسپانیای فرانکو، ترجمه ارسطو آذری (تهران: انتشارات امیرکبیر، سال ۱۳۶۹).

1- E.I.U, **Country Profile, Spain 1992 - 93** (London: EIU Pub, 1992), P. 10

2- Ibid, P. 10

3- Ibid, P. 11

(۲): منابع مقایسه قیمتهای ثابت به شرح زیر است:

4- E.I.U, **Country Profile, Spain 1992 - 93** (London: EIU Pub, 1992), P. 12

5- E.I.U, **Country Profile, Spain 1986 - 87** (London: EIU Pub, 1986), P. 12

6- E.I.U, **Country Profile, Spain 1992 - 93** (London: EIU Pub, 1992), P. 12

7- E.I.U, **Country Profile, Spain 1987 - 88** (London: EIU Pub, 1987), P. 11

8- Ibid, P. 13

9- OECD, **Economic Surveys, Spain 1984 / 1985** (Paris: OECD pub, May 1985), P. 9

10- EIU, **OP. Cit**, P. 25

11- E.I.U, **Country Profile, Spain 1992 - 93** (London: EIU Pub, 1992), P. 26

(۳) - نسبتهای فوق با استفاده از ارقام تولید ناخالص داخلی و آمار جدول (۵) به دست آمده است.

(۴) - ترکیب متغیرهای M_1 و M_2 و M_3 در پیوست جدول (۶) آمده است.

(۵) - وزارت امور خارجه، گزارش اوضاع اقتصادی اسپانیا در سال ۱۹۹۱ (مادرید: سفارت جمهوری اسلامی ایران

فروردین ۱۳۷۱)، ص ۱۲

(۶) - در سال ۱۹۸۶ به دلیل نقصان تولیدات داخلی مواد انرژی زاه، کسری موازنه انرژی این کشور برای اولین بار بزرگتر از

کسری تراز کالایی گردید. اما در سالهای بعد با تنزل قیمتهای نفت این کسری کاهش یافت و کمتر از کسری موازنه کالایی شد.